

ŽIVÁ PŘÍRODA / LIVING NATURE

Večernice lesní (*Hesperis sylvestris*) po více než 100 letech znovu nalezena v Českém krasu*Hesperis sylvestris* rediscovered in the Bohemian Karst after more than 100 yearsJindřich Prach^{1,2,3}, Jiří Hadinec⁴

Abstract

Hesperis sylvestris is a cruciferous plant up to 2 m tall, with pale purple flowers, growing mainly in clearings in thermophilous forests. In 2019–2020 a spatially limited but richly flowering population, numbering about 280 plants, was found in the Bohemian Karst area near Radotín at the south-western outskirts of Prague (WGS 84: 49.9890N, 14.3446E). This species was reported to occur in this area repeatedly between 1881 and 1915 but not later, until now. The locality lies at the north-western border of the geographic range of the species. *Hesperis sylvestris* is rather common in southern Moravia (south-eastern part of the Czech Republic) but very rare in the western part of the country (Bohemia). In addition to the herein described locality, it occurs at two or three sites in the surroundings of the town of Nymburk east of Prague. The article includes (a) a summary of the species' records extracted from herbaria and literature, starting from 1786 when Tadeáš Haenke found it on Chotuc Hill near the village of Křinec, (b) a detailed description of the locality near Radotín (including the list of plant species recorded at the 0.1 ha locality in June 2020), and (c) speculations concerning a possible relict origin of the species occurrence in this area, where it may have survived in the former coppiced oak forests for long and now re-emerged in a forest clearing after an artificially planted mixed stand of Norway spruce and European larch. Finally (d), we suggest proposals for the protection of the population of *H. sylvestris* at the Radotín site: light stands or forest cleanings must be preserved as a mosaic; probably the best solution would be a re-establishment of coppicing.

1. Úvod

Večernice lesní (*Hesperis sylvestris*) je až dva metry vysoká, světle fialově kvetoucí brukvovitá rostlina. Optimum výskytu má v teplomilných doubravách a teplomilných lesních lemech. U nás je častěji jen na j. Moravě. Po více než sto letech byla znovu objevena v Českém krasu mezi Radotínem a Kosoří (obr. 1). V článku přinášíme vedle základního představení tohoto druhu historické údaje o jeho výskytu v Čechách, a především v Českém krasu, excerpcované z literatury a herbářových sbírek. Dále shrnujeme dokumentaci současného výskytu v Českém krasu, hypotézy o možném původu a náměty, jak zde tento vzácný druh nadále chránit.

2. Celkové rozšíření večernice lesní

Večernice lesní pravá (*Hesperis sylvestris* subsp. *sylvestris*), dříve uváděná také pod jménem večernice krakovitá (*H. runcinata*), je v Čechách

velice vzácná a vyskytuje se zde pouze v nejteplejších polohách. Odlišná je situace na j. Moravě, kde je večernice lesní mnohem častější, což souvisí s jejím celkovým rozšířením. Večernice lesní je evropským endemitem, její areál je omezen na jv. Evropu s přesahem do střední Evropy. Na SZ zasahuje do okolí Vídně, s. hranice souvislého rozšíření prochází střední Moravou a s. Slovenskem. Jižní hranice (bez rozlišení subspecií) probíhá Bulharskem. Výskyt v Čechách představuje zřetelně izolovanou, k SZ předsunutou arelu. Další izolované výskyty se v literatuře uvádějí od Krakova v Polsku a od Lvova na Ukrajině (DVOŘÁK in HEJNÝ et SLAVÍK 1992). Autoři polského checklistu (MIREK et al. 2002) však výskyt v Polsku považují pouze za druhotný a přechodný.

3. Historie nálezů večernice lesní v Čechách

V Čechách je večernice lesní známa pouze lokálně, jen z několika míst, a to ve středním Polabí, v dolním Pojizeří a v Českém krasu. Svým výskytem je úzce vázána na světlé bazifilní teplomilné doubravy, velmi často s dubem šipákem. Většina nálezů pochází už z raného floristického období od konce 18. století zhruba do poloviny 19. století. Ve 20. století již nových nálezů téměř nepřibýlo. První věrohodný údaj o výskytu v Čechách máme k dispozici již ze samých počátků floristického výzkumu u nás a navíc, což je v tomto období

¹ Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, Regionální pracoviště Střední Čechy, Správa CHKO Český kras, čp. 85 Karlštejn; jindraprach@gmail.com

² Centrum pro teoretická studia, Univerzita Karlova, Jilská 1, Praha 1

³ Katedra botaniky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, Benátská 2, Praha 2

⁴ Herbářové sbírky Univerzity Karlovy, Benátská 2, Praha 2, 128 01, echiumj@seznam.cz

Poděkování: Kolegům ze Správy CHKO Český kras Janě Marešové a Tomáši Tichému děkujeme za pomoc v terénu při průzkumu lokality a Josefu Mottlovi za lesnické údaje k lokalitě. Michalu Ducháčkovi, kurátoru herbáře Národního muzea, za umožnění studia herbářového materiálu a Janu Holcovi za poskytnutí údaje o nálezu večernice lesní. Milanu Dundrově a Nadě Gutzerové za informace, které nám pomohly upřesnit obraz rozšíření večernice lesní v Čechách. Ludku Čechovi děkujeme za informaci o lokalitách večernice lesní v Praeohemiku a Jiřímu Danihelkovi za informaci o sběru z roku 1908 uloženém v BRNU.

Český kras (Beroun), 46 (2020), 61–68, 1 tab., 6 obr.

© Muzeum Českého krasu, p. o., Beroun

ISSN 1211-1643

ISBN 978-80-87708-14-9

Obr. 1. Lokalita výskytu večernice lesní (*Hesperis sylvestris*) v r. 2020 mezi Radotínem a Kosoř na podkladu leteckého snímku (zdroj podkladových dat: <https://app.iprpraha.cz/apl/app/ortofoto-archiv/> snímek z léta 2019). Žlutě je vyznačen rozsah populace *Hesperis sylvestris* a zároveň plocha, odkud pochází soupis druhů v tabulce 1.

Fig. 1. The locality of *Hesperis sylvestris* in 2020 between Praha-Radotín and the village of Kosoř on an aerial map (source of background data: <https://app.iprpraha.cz/apl/app/ortofoto-archiv/> image from summer 2019). The range of the population of *Hesperis sylvestris* is marked in yellow, as well as the area from which the list of species in Table 1 was recorded.

zcela výjimečné, je tento údaj i přesně datovaný! Dne 27. července 1786 večernice lesní našel na vrchu Chotuc (Kottusch) u Křince Tadeáš Haenke během známé vědecké výpravy do Krkonoš, tedy přesněji cestou z Prahy do Vrchlabí. Údaj o jejím nález (pod jménem *Hesperis inodora*) najdeme v Haenkeho botanickém pojednání (HAENKE in JIRASEK et al. 1791), které bylo jednou ze čtyř kapitol v později vydané knižní publikaci, v němž jsou výsledky této výpravy shrnuty. Nejstarší dochovaný herbářový doklad je z roku 1810 z okolí Loučeně a nachází se v Herbářových sbírkách Univerzity Karlovy (jejich mezinárodně užívaná zkratka je PRC). Je to sběr bratří Preslů z období jejich floristické činnosti během studentských let. Nález publikovali ve své květeně Flora Čechica (PRESL a PRESL 1819). Ladislav Čelakovský dosavadní známé nálezy shrnul později v Prodro-mu (ČELAKOVSKÝ 1877). Za spolehlivě doložené (ověřené) údaje zde uvádí čtyři lokality: výše citované výskyty u Loučeně a na vrchu Chotuc, dále vrch Oškobrhu u Poděbrad (prvně zde večernice v roce 1836 zřejmě objevil F. M. Opiz) a vrch Chlum u Mladé Boleslavi (prvně Štika a Hippelli 1852). Později v Dodatcích Prodro-mu doplňuje ČELAKOVSKÝ (1883) ještě výskyt v oboře u obce Mcel, což mohla být totožná lokalita s tou, kterou znali bratři Preslové někde v okolí Loučeně, a nový nález J. Freyna v Radotínském údolí u Prahy. V žádném

novém území v Čechách již poté večernice lesní objevena nebyla. Přibýlo jen několik drobných nálezů z doubrav v prostoru mezi Loučením, Rožďalovicemi a Dymokury, kde bylo také celkově zaznamenáno nejvíce nálezů. Poněkud izolovaně se jeví výskyt na Chlumu u Mladé Boleslavi a na Oškobrhu u Poděbrad, nejvíce stranou pak leží výskyt v Českém krasu. Možná překvapivě působí absence večernice lesní v teplém území Džbánu anebo v Českém středohoří.

V literatuře lze narazit i na další uváděné lokality. Např. DOSTÁL (1948–1950) uvádí Jičín, DOSTÁL (1989) Slánskou horu. V databázi Pladias existují nálezy od obce Radošov na západním okraji Doupovských hor (J. Gutzerová z r. 2002, N. Gutzerová z r. 2008) a od Trnové na Mladoboleslavsku (V. Petříček a J. Hadinec z r. 1996), v databázi NDOP údaj ze Šáreckého údolí (M. Řezáč z r. 2008). Ve všech uvedených případech se jedná o omyly způsobené záměnou za zplnělou večernici vonnou (*Hesperis matronalis*).

Je potěšitelné, že na některých historicky známých lokalitách byl výskyt večernice lesní nověji ověřen. Nejvíce opakovaných údajů pochází průběžně z lokality Chotuc, výskyt je zde potvrzen i v současnosti (např. 2016, foto L. Hoskovec, Botany.cz). Čerstvě ověřený je i bohatý výskyt v šipákové doubravě na prudkém jižním svahu v rezervaci Čtvrť u Mcel (2020, foto J. Holec).

Obr. 2. Dvě herbářové položky večernice lesní (*Hesperis sylvestris*) z Herbářových sbírek Univerzity Karlovy z herbáře K. Poláka a J. Velenovského z území mezi Radotínem a Kosoří z června 1887.

Fig. 2. Two herbarium specimens of *Hesperis sylvestris* from the Herbarium collections of Charles University in Prague, originally from the herbaria of K. Polák and of J. Velenovský collected in June 1887 between the villages of Radotín and Kosoř south-west of Prague.

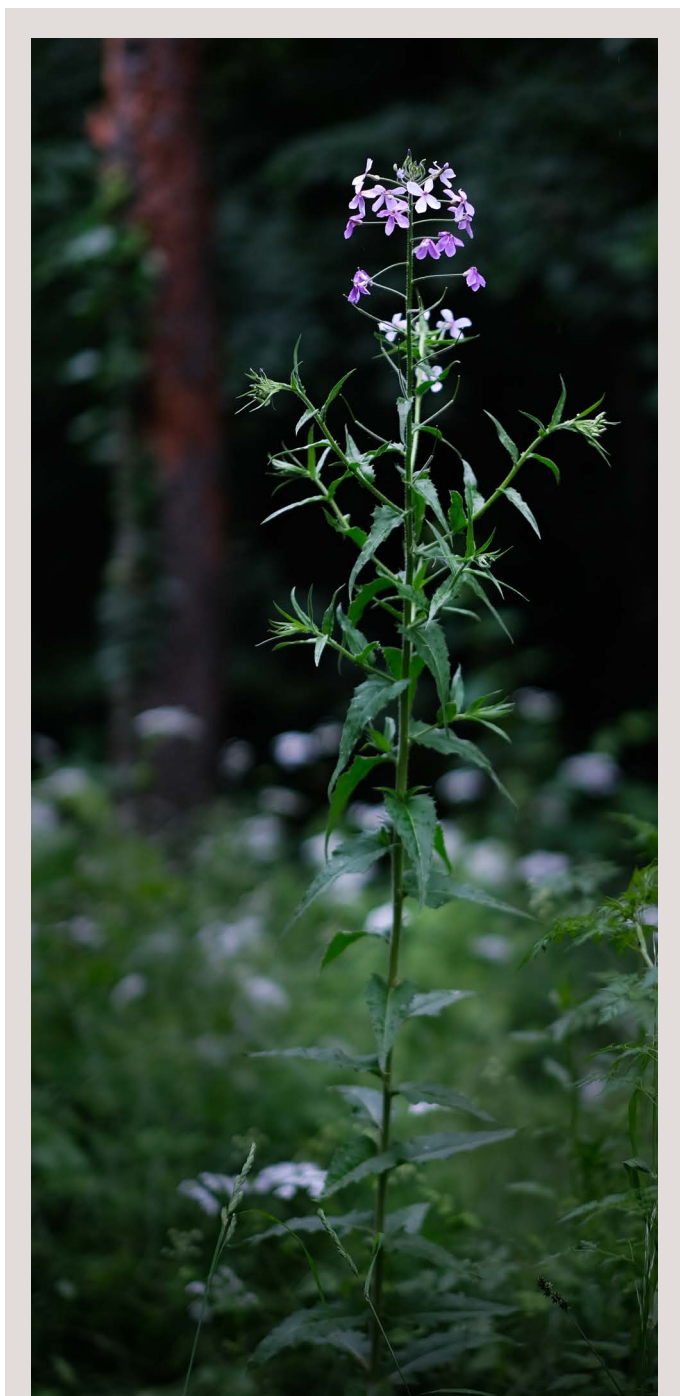
HERBARIUM K. POLÁK.

Hesperis runcinata V.K.

Bohemia: In vallis Radotín vallis
Radotín a Prahu - rara.

6. 1887

K. Polák.

Obr. 3. Ve světlé a živné části paseky jsou někteří jedinci večernice lesní mohutní a bohatě větvení. Foto J. Prach

Fig. 3. Some individuals of *Hesperis sylvestris* are tall and richly branched at the site which provides enough light and soil rich in nutrients. Photo by J. Prach.

4. Večernice lesní v Českém krasu

V Českém krasu večernice lesní v Radotínském údolí prvně objevil, jak již uvedeno, v roce 1881 J. Freyn („jednotlivě v lupenatém háji dolního údolí Radotínského“; ČELAKOVSKÝ 1883). U Radotína ji později sbírali ještě další botanici, K. Polák (1887, PRC) a J. Velenovský (1887, PRC; viz obr. 2), pravděpodobně na jejich společné exkurzi v červnu 1887 a o 10 let později K. Domin (1897, PRC). Domin byl zřejmě nadlouho také poslední z botaniků, kdo večernici u Radotína zaznamenal a to roku 1915 (doklad v PRC). Svůj nález však kupodivu publikoval zcela okrajově jako pouhou zmínku

v monografii věnované metodám rostlinné sociologie (DOMIN 1923) a následně pak ještě jednou ve své podrobné studii o vegetaci Radotínského údolí (DOMIN 1928). Večernici lesní zde uvádí ve výčtu druhů z exkurze v roce 1915 v habřině na humózním sv. svahu v dolní části Radotínského údolí, přičemž zdůrazňuje, že je to jediná známá lokalita v území. Vedle toho popisuje stejný vegetační typ na plató Velkého háje (dnešní Klapice a okolí), kde ale zjevně večernici na její současné lokalitě neznal. Lokalizace všech uvedených herbářových sběrů (je pozoruhodné, že v bohatém herbáři Národního muzea žádný doklad z Radotínského údolí nebyl nalezen!) jsou velmi hrubé, jak bylo tehdy zvykem, a neumožňují nám žádné bližší upřesnění místa nálezů. Je buď uvedeno pouze Radotínské údolí, nebo se lokalizace vztahuje k obci Radotín nebo sousední obci Kosoř. Nelze tak rozhodnout, zda bylo populací v území více, nebo zda šlo ve všech případech jen o jedinou lokalitu. S odkazem na již citovanou studii Domina (DOMIN 1928) se lze spíše domnívat, že bylo známo pouze jediné místo výskytu, které bylo v tehdejší době pražskými botaniky navštěvované. V jiné části Českého krasu nebyla večernice lesní nalezena. V pražském univerzitním herbáři se sice nachází Velenovského sběr s udáním naleziště Karlův Týn, ovšem schedy není psána Velenovského rukou, jde o rukopis K. Vandase. V tomto případě se tak skoro určitě jedná o omyl. Lokalitu si tímto způsobem ve svém herbáři označil Vandas, neznaje přesné místo nálezů, a použil při tom široké označení Karlův Týn, což tehdy v podstatě znamenalo totéž, co dnes Český kras. V herbáři Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně je jeden nedatovaný sběr večernice lesní lokalizovaný „Radotín v červnu“ (F. Sedláček s. d. BRNU). Podle jiných sběrů téhož autora z okolí Radotína je pravděpodobně z roku 1908. Po roce 1915 nejsou již žádné další údaje o výskytu u Radotína známy. Zmínku o večernici lesní nenajdeme ani v Schustlerově zásadním díle o české xerothermní květeně (SCHUSTLER 1918), kde autor uvádí obsáhlou kapitolu s přehledným rozbořem všech důležitých zástupců xerothermní květeny v Čechách. Josef Dostál, který je autorem exkurzního botanického průvodce Radotínským údolím (DOSTÁL 1936) a který se květeně Českého krasu se velmi podrobně věnoval, večernici sám v území nenašel. V rukopisné květeně (DOSTÁL 1947) jen shrnuje historické Freynovy a Dominovy nálezy. Večernici neuvádí ani V. Skalický s J. Jeníkem v obsáhlém přehledu o květeně a vegetaci Českého krasu (SKALICKÝ a JENÍK 1974). Žádný údaj nenajdeme ani v pracích dalších botaniků, kteří se květenou Českého krasu v posledních 100 letech zabývali nebo zde hojně botanizovali. Jmenujme např. J. Kliku, V. Krajínu a D. Blažkovou; z novějších prací je to KUBÍKOVÁ (1997), KUBÍKOVÁ et al. (2005), LOŽEK et al. (2005), ŠÍMA (2007) a ŠPRYŇAR (2007). Jediný, do databází nekriticky přejatý údaj o výskytu večernice lesní existuje v rukopisné práci o květeně pražských chráněných území (ŠPRYŇAR a MAREK 2001), kde je druh udáván v PR Klapice a dle přepisu do databáze NDOP je tam odkazováno na (nám neznámou) práci V. Šuka z roku 1994. V tomto případě se však patrně jedná jen o převzatý historický údaj.

5. Nově nalezená lokalita ve Velkém háji

Po více než 100 letech v červenci 2019 našel první z autorů tohoto článku náhodně několik dokvétajících rostlin večernice lesní na pasece ve Velkém háji z. od Radotína. Počátkem června 2020 jsme místo nálezů společně navštívili a potvrdili zde početnou, bohatě kvetoucí populaci, čítající cca 280 rostlin. Lokalita (viz obr. 1; WGS 84: 49,9890°N, 14,3446°E) se nachází na výběžku planiny nedaleko vrchu Klapice, ostrohu nad spojením údolí Šachetského potoka (Černých roklí) a údolí Radotínského potoka, nad železniční vlečkou do Radotínské cementárny. Tato část kopce s kulturním le-

Obr. 4. Část bohatého porostu večernice lesní v okraji paseky na lokalitě u Radotína v červnu 2020. Foto J. Prach

Fig. 4. A part of a rich population of *Hesperis sylvestris* at the edge of the forest clearing at the locality near Radotín in June 2020. Photo by J. Prach.

sem a pasekami přírodovědce a ochránce přírody příliš neláká: není zde stepní bezlesí, jako na výběžku téže planiny v přírodní rezervaci Klapice, ani tudy neprochází turisticky využitelné cesty, a území tak leželo stranou zájmu. Většinu cca 0,1 ha velké plochy s výskytem večernice lesní tvoří okraj mladé bukové výsadby a přilehlá paseka s několika modřínů a povrchem narušeným po přibližování dřeva (dle porostní mapy 12E8b/1b a 12E8c/0). Paseka vznikla postupným smýcením porostu tvořeného z 80 % smrkem a z 20 % modřínem. Lesní hospodářský plán z r. 2001 zde uvádí zapojený porost stáří 61 let, plán z r. 2011 už velmi řídký porost s podúrovní pětiletého buku (95 %) a dubu (5 %). Část populace večernice lesní se nachází v okraji nepřehledné mozaiky různě starých výsadeb a křovin s roztroušenými šedesátiletými odumírajícími modřínů, která přiléhá k pasece sz. směrem (porosty 12A7 a 12F2). Severovýchodně na prudkém svahu navazuje dubohabřina, která už je zapojená, poměrně stinná a populace večernice sem zasahuje jen několika menšími jedinci na okraji porostu. V širším okolí na plošině převažují výsadby s modřínem a smrkem (okolo roku 2019 převážně uschlý), s bujným křovinným podrostem. Na konci ostrožny lze malou část porostu považovat za šípákovou teplomilnou doubravu s výskytem ostřice *Carex michelii*, na okolních svazích jsou dubohabřiny (hojně např. s *Cephalanthera damasonium*). Vegetační charakteristiku plochy cca 0,1 ha vymezené výskytem večernice nejlépe vystihuje soupis druhů (tab. 1).

6. Úvahy o původu a historii lokality

Nápadně dlouhé období mezi lety 1915 až 2019, po které večernici lesní v Českém krasu nikdo z botaniků neviděl, se může jevit vzhledem k poloze v okrajové části Prahy, navíc bohatě navštěvované, jako velice neobvyklé, snad možná i podezřelé. Nabízí se tak kupříkladu jednoduchá úvaha o možném zavlečení z kultury. Takové vysvětle-

ní však považujeme za krajně nepravděpodobné. Ojedinelé zplanění večernice lesní je sice v naší literatuře zaznamenáno (DVOŘÁK in HEJNÝ a SLAVÍK 1992), avšak tento druh nemůže v kultuře zdaleka konkurovat zjevem, vůní ani vitalitou vytrvalé večernici vonné a mimo botanické zahrady se nepěstuje. Mnohem přesvědčivější se nám jeví vysvětlení, že výskyt na stanovišti je přirozeného původu. Domníváme se, že večernice lesní na lokalitě v oblasti dolní části Radotínského údolí s velkou jistotou dokázala přežívat v zástinu vysázených smrků a modřínů dlouhá desetiletí pouze v semenné bance nebo případně v ojedinelých jedincích, kteří mohli uniknout pozornosti. Impulsem pro její znovuoživení byl pravděpodobně teprve radikální zásah vykácením porostu a vzniku paseky postupně někdy v letech 2001–2018. Večernice využila uvolnění zápoje a populace se rozrostla do řádu stovek rostlin, byť na malém prostoru. Takováto strategie přežívání je u dvouletých (monokarpických) druhů běžná. V literatuře i na schedách se velmi často objevuje a zdůrazňuje u večernice lesní informace o výskytu na pasekách, na lesních okrajích nebo na otevřených kamenitých stráních. Je to druh velmi náročný na světlo. Na popsané lokalitě ve Velkém háji se skoro celá populace nalézá pouze na poměrně malé omezené ploše na okraji paseky a podél přilehlé lesní cesty. Prohledali jsme i okolní paseky a blízké zalesněné svahy, avšak s nevalným výsledkem. Objevili jsme jen několik málo sterilních zakrnělých rostlin v zástinu v již zmíněné sousední dubohabřině nemnoho desítek metrů od jádra výskytu. Z dosavadních poměrně skromných znalostí o večernici lesní v Čechách, především o její autekologii, vyplývá, že její výskyt v Radotínském údolí je v rámci české arely podle všeho reliktního charakteru. Lze předpokládat, že podobné bujně rostoucí byliny teplých a živných lesů se na našem území vyskytovaly hojněji v klimatickém optimu v první polovině holocénu asi před 6–10 tisíci lety. Nicméně problém je u zároveň světlomilných rostlin – ty mohou být reliktem z ještě dří-

Tab. 1. Soupis druhů rostlin vyskytujících se na lokalitě u Radotína spolu s večernicí *Hesperis sylvestris* (na ploše 0,1 ha, viz mapa na obr. 1, z návštěvy 5. 6. 2020; taxonomické pojetí a nomenklatura KAPLAN et. al. 2019).

Tab. 1. A list of plant species occurring at the locality near Radotín together with *Hesperis sylvestris* (on an area of 0.1 ha, see map in Fig. 1, recorded on 5 June 2020; taxonomy and nomenclature follow KAPLAN et al. 2019).

dřeviny
<i>Acer campestre</i> , <i>A. platanoides</i> , <i>Carpinus betulus</i> , <i>Cornus mas</i> , <i>C. sanguinea</i> , <i>Corylus avellana</i> , <i>Fagus sylvatica</i> , <i>Fraxinus excelsior</i> , <i>Juglans regia</i> , <i>Larix decidua</i> , <i>Ligustrum vulgare</i> , <i>Lonicera xylosteum</i> , <i>Quercus petraea</i> , <i>Rosa</i> sp., <i>Rubus mollis</i> , <i>Sambucus nigra</i> , <i>Sorbus torminalis</i> , <i>Tilia cordata</i> , <i>T. platyphyllos</i>
hájové druhy
<i>Asarum europaeum</i> , <i>Brachypodium sylvaticum</i> , <i>Bromus benekenii</i> , <i>Buglossoides purpurocaerulea</i> , <i>Campanula persicifolia</i> , <i>Cardamine impatiens</i> , <i>Carex digitata</i> , <i>Cephalanthera damasonium</i> , <i>Dactylis polygama</i> , <i>Elymus caninus</i> , <i>Festuca gigantea</i> , <i>F. heterophylla</i> , <i>Galium sylvaticum</i> , <i>Hepatica nobilis</i> , <i>Hypericum hirsutum</i> , <i>H. montanum</i> , <i>Lathyrus niger</i> , <i>L. vernus</i> , <i>Lilium martagon</i> , <i>Melica nutans</i> , <i>Moehringia trinervia</i> , <i>Poa nemoralis</i> , <i>Primula veris</i> , <i>Stellaria holostea</i> , <i>Tanacetum corymbosum</i>
druhy lesních světlin a lemů
<i>Ajuga genevensis</i> , <i>Asperula tinctoria</i> , <i>Astragalus glycyphyllos</i> , <i>Campanula rapunculoides</i> , <i>C. trachelium</i> , <i>Carex muricata</i> s. str., <i>Cerinth minor</i> , <i>Clinopodium vulgare</i> , <i>Euphorbia cyparissias</i> , <i>Fragaria moschata</i> , <i>F. vesca</i> , <i>F. viridis</i> , <i>Galium album</i> , <i>Genista germanica</i> , <i>Hypericum perforatum</i> , <i>Inula conyzae</i> , <i>Lotus corniculatus</i> , <i>Plantago media</i> , <i>Polygala comosa</i> , <i>Stachys germanica</i> , <i>Trifolium alpestre</i> , <i>T. medium</i> , <i>Veronica chamaedrys</i> , <i>Vicia pisiformis</i> , <i>Viola</i> cf. <i>collina</i> , <i>V. hirta</i>
druhy synantropní a pasekové
<i>Alliaria petiolata</i> , <i>Arabis glabra</i> , <i>Arctium</i> sp., <i>Barbarea vulgaris</i> , <i>Bromus sterilis</i> , <i>Calamagrostis epigejos</i> , <i>Capsella bursa-pastoris</i> , <i>Carduus acanthoides</i> , <i>C. crispus</i> , <i>Cerastium holosteoides</i> , <i>Chaerophyllum temulum</i> , <i>Cirsium arvense</i> , <i>C. vulgare</i> , <i>Clematis vitalba</i> , <i>Elymus repens</i> , <i>Galeopsis</i> sp., <i>Galium aparine</i> , <i>Geranium robertianum</i> , <i>Geum urbanum</i> , <i>Lactuca serriola</i> , <i>Lapsana communis</i> , <i>Lathyrus pratensis</i> , <i>Medicago lupulina</i> , <i>Myosotis arvensis</i> , <i>Poa pratensis</i> , <i>Poa trivialis</i> , <i>Prunella vulgaris</i> , <i>Scrophularia nodosa</i> , <i>Securigena varia</i> , <i>Stellaria media</i> , <i>Trifolium arvense</i> , <i>T. campestre</i> , <i>Urtica dioica</i> , <i>Verbascum thapsus</i> , <i>Veronica arvensis</i> , <i>Vicia hirsuta</i> , <i>V. sativa</i> , <i>V. sepium</i> , <i>Viola arvensis</i>
nepůvodní, invazní druhy:
<i>Erigeron annuus</i> , <i>Impatiens parviflora</i> , <i>Solidago canadensis</i> , <i>Viola odorata</i>

Obr. 5. Detail lodyhy večernice lesní (*Hesperis sylvestris*) za květu. Od běžně zplaňující večernice vonné (*H. matronalis*) se vedle celkového vzhledu rostliny liší mj. nápadně zubatými listy a žláznatým oděním. Foto J. Prach.

Fig. 5. A close-up of the stem of *Hesperis sylvestris* when in flower/at flowering time. In contrast to the frequently planted and escaping *H. matronalis*, this species differs by its noticeably serrated leaves and glandular hairs, in addition to the overall character of the plants. Photo by J. Prach.

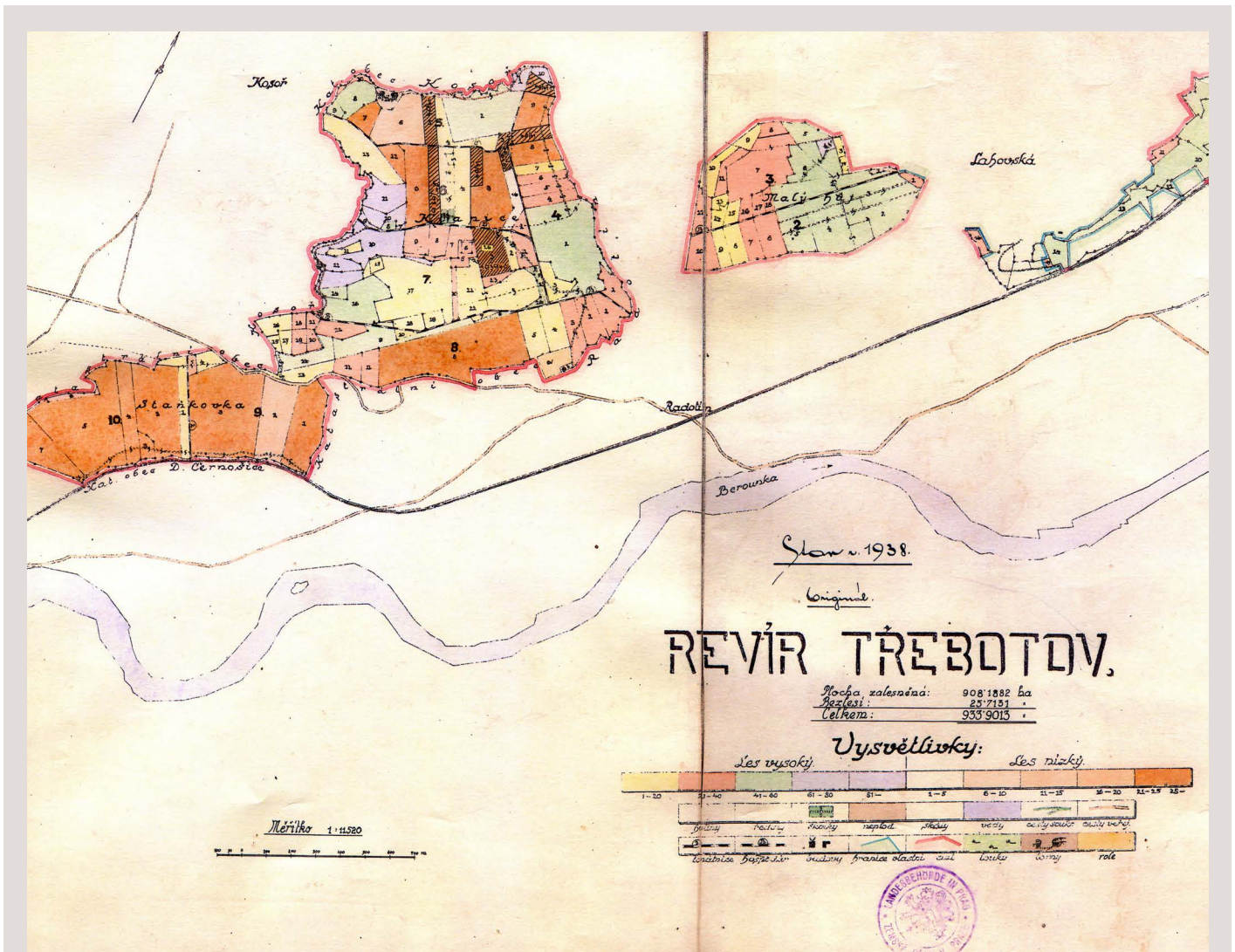
vější doby, z doby ledové, nebo naopak z pozdějších dob zemědělského pravěku, kdy zde byla krajina už otevřená a intenzivně využívaná lidmi. Z jakého období je reliktní večernice v Českém krasu, můžeme jen spekulovat. Kontinuitu pasekové vegetace však lze v dlouhodobě osídlené Pražské kotlině a jejím okolí předpokládat po tisíciletí. Představitelný je výskyt druhu v oblasti v posledních staletích, kdy zde byly jako jinde v nížinných lesích rozšířené nízké a střední lesy, tzv. pařeziny. Šlo o způsob hospodaření, kdy byly listnaté porosty káceny každých cca 5–30 let na palivo a obrůstaly výmladky z pařezů. Pro lesní a zároveň světlomilné druhy tak byly životní podmínky v tehdejší krajinné mozaice mnohem příznivější a na mnohem větším prostoru, než jaké jsou v lesních porostech dnes.

7. Jak večernici lesní a lokalitu s jejím výskytem chránit?

Určitou komplikaci v aktivní ochraně večernice lesní představuje fakt, že není vyhláškou zařazena na seznamu zvláště chráněných druhů. Ani zařazení v celostátním červeném seznamu v kategorii C3 (GRULICH a CHOBOT 2017) bezesporu neodpovídá její skutečné vzácnosti v Čechách a spíše odráží zkušenosti moravských botaniků s tímto druhem na Moravě. Na tomto případě lze tak velmi přesvědčivě dokumentovat, že u některých druhů nelze poměry hojnosti (a ohroženosti) objektivně hodnotit pro obě historické země jednotně.

Ostatně, opačným extrémem v tomtéž červeném seznamu představuje např. kategorie C2 u druhu *Myosotis discolor*, u něhož se v rozšíření projevuje suboceanická tendence a který je v některých částech Čech, na rozdíl od Moravy, dosti častý.

Pro praktickou ochranu večernice lesní je více než úřednické kategorie druhové ochrany a kategorie ohrožení mnohem důležitější způsob hospodaření na lokalitě. Jako nejvhodnější se jeví takový přístup, který se bude snažit o napodobení starého tradičního hospodaření v teplomilných nížinných lesích, tedy rozhodně ne v pasivní

Obr. 6. Výřez historické lesnické porostní mapy z r. 1938 prostoru Velkého háje, Malého háje a Staňkovky nad Radotínem ukazuje, že ještě v té době zde byla mozaika převážně pařezin (výmladkových lesů, tzv. lesů nízkých – v mapě různé sytosti oranžovou) a mladých porostů (žlutá a růžová). Starších porostů (fialové) byla v oblasti menšina. Sken z archivu J. Mottla a AOPK ČR – Správa CHKO Český kras.

Fig. 6. A part of the historical forestry map from 1938 covering the area of the Velký háj, Malý háj and Staňkovka forests near Radotín. In this area, the map shows a mosaic of coppices (variously saturated orange in the map) and young stands (yellow and pink). Only a small proportion of rather old stands (violet) was present here. Scanned copy from the archive of J. Mottl, Nature Conservation Agency of the Czech Republic, Administration of the Bohemian Karst Protected Landscape Area.

ochraně lokality, kdy by docházelo k postupnému zarůstání a zvyšování zástínu. Vhodné by bylo obnovení krátkých cyklů obmýtí v režimu nízkého nebo středního lesa. Případně alespoň cílenými zásahy udržovat v porostu světliny. To, že se nyní vyskytují na lokalitě stovky rostlin, je patrně jen odrazem momentálně vhodného stádia porostu, tj. několik let staré paseky. Nelze spoléhat na to, že při běžném lesním hospodaření zde večernice přežije opět další století do příštího cyklu obmýtí vysokého lesa. Proto by bylo vhodné už teď naplánovat, který ze sousedních porostů a kdy bude smýcen, aby se zajistily vhodné životní podmínky pro přežití populace, i když bude výsadba lesního porostu na stávající pasece postupně obrůstat a stávat se stinnější. Věřme, že toto bude slučitelné s hospodářskými zájmy soukromého vlastníka zdejších lesů a společným úsilím a jednáním i ze strany AOPK ČR, Správy CHKO Český kras se podaří tento výjimečný výskyt večernice lesní v Českém krasu zachovat.

Literatura

- ČELAKOVSKÝ L. (1877): Prodnomus květeny české. Vol. 3. – In: *Archiv pro přírodovědecké proskoumání Čech*, sect. 3a: 385–676. Komitét pro přírodovědecké proskoumání Čech. Praha.
- ČELAKOVSKÝ L. (1883): Prodnomus květeny české. Vol. 4. – In: *Archiv pro přírodovědecké proskoumání Čech*, sect. 3a: 677–944. Komitét pro přírodovědecké proskoumání Čech. Praha.
- DOMIN K. (1923): *Problémy a metody rostlinné sociologie a jejich použití pro výzkum lučních a pastvinných porostů Republiky československé*. – Ministerstvo zemědělství Republiky československé: 1–375. Praha.
- DOMIN K. (1928): The plant associations of the valley od Radotín. – *Preslia*, 7: 3–68. Praha.
- DOSTÁL J. (1936): *Botanický průvodce Radotínským údolím*. – Nakladatelství L. Souček: 1–20. Praha.

- DOSTÁL J. (1947): *Květena Českého krasu se zvláštním zřetelem k vegetaci rezervace Velká Hora u Karlova Týna*. – Nepublikovaný rukopis, depon. in: knihovna Katedry botaniky PřF UK: 1–161. Praha
- DOSTÁL J. (1948–1950): *Květena ČSR a ilustrovaný klíč k určení všech cévnatých rostlin, na území Československa planě rostoucích nebo běžně pěstovaných*. – Přírodovědecké nakladatelství: 1–2269. Praha.
- DOSTÁL J. (1989): *Nová květena ČSSR. Vol. 1, 2*. – Academia: 1–1548. Praha.
- GRULICH V., CHOBOT K. [eds.] (2017): Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Cévnaté rostliny. – *Příroda*, 35: 1–178. Praha.
- HEJNÝ S., SLAVÍK B. [eds.] (1992): *Květena České republiky. 3*. – Academia: 1–542. Praha.
- JIRASEK J., HAENKE T., GRUBER A., GERSTNER F. (1791): *Beobachtungen auf Reisen nach dem Riesengebirge*. – Waltherische Hofbuchhandlung: 1–270. Dresden.
- KAPLAN Z., DANIHELKA J., CHRTEK J. JUN., KIRSCHNER J., KUBÁT K., ŠTĚCH M., ŠTĚPÁNEK J. (2019, eds.): *Klíč ke květeně České. Ed. 2*. – Academia: 1–1168. Praha. (dle této práce použita nomenklatura)
- KUBÍKOVÁ J. (1997): Vegetace a flóra chráněných území v povodí Radotínského potoka. – *Natura Pragensis*: 14: 3–66. Praha.
- KUBÍKOVÁ J., LOŽEK V., ŠPRYŇAR P. et al. (2005): Praha. – In: MACKOVČIN P., SEDLÁČEK M. (eds.), *Chráněná území ČR. Svazek XII. AOPK ČR a Ekocentrum*: 1–304. Praha a Brno.
- LOŽEK V., KUBÍKOVÁ J., ŠPRYŇAR P. et al. (2005): Střední Čechy. – In: MACKOVČIN P., SEDLÁČEK M. (eds.), *Chráněná území ČR. Svazek XIII. AOPK ČR a Ekocentrum*: 1–904. Praha a Brno.
- MIREK Z., PIĘKOŠ-MIRKOVA H., ZAJĄC A., ZAJĄC M. (2002): *Flowering Plants and Pteridophytes of Poland*. – Polish Academy of Sciences: 1–442, Kraków.
- PRESL J. S., PRESL C. B. (1819): *Flora Čechica*. – 224 p. Praha.
- SCHUSTLER F. (1918): *Xerothermní květena ve vývoji vegetace české*. – 131 p. Praha.
- SKALICKÝ V., JENÍK J. (1974): Květena a vegetační poměry Českého krasu z hlediska ochrany přírody. – *Bohemia centralis*, 3: 101–140. Praha.
- ŠÍMA P. (2007): Květena východní části Českého krasu. – *Bohemia centralis*, 28: 117–202. Praha.
- ŠPRYŇAR P. (2007, ed.): Výsledky floristického kursu České botanické společnosti v Berouně (8.–13. července 2001). – *Zprávy České botanické společnosti*, 42, Suppl. 2007/2: 61–107. Praha.
- ŠPRYŇAR P., MAREK M. (2001): *Květena pražských chráněných území*. – Nepublikovaná výzkumná zpráva. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Praha.